

BACĂUL MEDIEVAL OGLINDIT ÎN MEDALISTICĂ

Elena Artimon, Silvia Iacobescu

Bacăul a fost întemeiat ca aşezare urbană la un vad al Bistriței, aproape de vărsarea acestuia, anume acolo unde râul era tăiat de o ramură a marelui drum transcontinental care pornind de la Dunăre, mergea de-a lungul Siretului spre miazănoapte. Această poziție geografică admirabilă a fost determinată în evoluția aşezării și de existența aici a unui nod de intersecție a principalelor drumuri comerciale din partea central-vestică a Moldovei. Pe aici trecea drumul moldovenesc care venea dinspre nord pe Valea Siretului și mergea la Galați cu ramificațiile spre Țara Românească. De asemenea, în Bacău ramificațiile drumului Siretului se intersectau cu drumurile sării și păcurii, care veneau de la Ocna spre Valea Tazlăului și de la Moinești pe Valea Trebeșului, iar pe drumul Oituzului se putea ajunge din Bacău în Transilvania. Această poziție naturală, deosebit de favorabilă, a făcut ca teritoriul în care s-a format viitorul centru urban să fie locuit din cele mai vechi timpuri¹.

Cercetările arheologice întreprinse în zona veche a Bacăului au dovedit că, la mijlocul secolului al XIV-lea, aşezarea de aici era în plin proces de urbanizare, iar în secolele XV-XVI a cunoscut o importantă dezvoltare.

Prima mențiune documentară certă a Bacăului o avem în privilegiul comercial acordat de voievodul Moldovei, Alexandru cel Bun, negustorilor lioveni, la 6 octombrie 1408² (fig. 1). În acest act se menționează că pentru postavurile pe care le vor duce în Țara Românească, ei vor plăti, în afară de vama principală din Suceava și o vamă de doi groși de grivnă în *Bacău* („*Baková*”). Dacă vor aduce din Țara Românească „fie piper, fie lână sau orice” vor plăti pentru 12 cântare o jumătate rublă de argint „în *Bacău*” și o rublă în Suceava. Iar dacă vor duce postavuri la Brașov, atunci vor plăti în *Bacău* un gros și jumătate, iar la întoarcerea din Transilvania vor da de fiecare povară la *Bacău* doi groși; „...pentru ceara pe care o importau din Țara Românească sau de la Brașov vor da, de fiecare „piatră”, câte un gros la *Bacău*”³.

Dacă în documentul din 6 octombrie 1408, redactat în limba slavonă, Bacăul este menționat „târg” cu numele „*Baková*”, mai târziu, într-un act din 5 martie 1431, scris în limba latină, Bacăul apare sub denumirea de „*civitas*” (oraș) *Bako*. Este vorba

¹ C.C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din sec. al XIV-lea până la mijlocul sec. al XVI-lea*, București, 1967, p. 178; Al. Artimon și I. Mitrea, *Bacău – reședință voievodală*, Bacău, 1996, p. 44; Al. Artimon, *Civilizația medievală urbană din secolele XIV-XVII* (Bacău – Tg. Trotuș – Adjud), Bacău, 1998, p. 41-42.

² Al. Artimon, *op.cit.*, p. 41. Mulțumim pe această cale d-lui. dr. Cătălin Bordeianu, directorul Bibliotecii Județene „Gh. Asachi” din Iași, pentru posibilitatea de a publica documentul din 6 octombrie 1408 în varianta lui originală. Dumnealui a prezentat acest document la Simpozionul Național „Iași: istorie, cultură, patrimoniu”, 25-26 septembrie 2008, la Muzeul Literaturii Române din Iași.

³ *Ibidem*, p. 42.

de scrisoarea trimisă din Baia de episcopul catolic Ioan de Ruza către episcopul Cracoviei, în care se arată că responsabilul acestor refugiați „eretici” (hușiți) primise din partea voievodului, Alexandru cel Bun, „*un loc de locuință în orașul Bacău - «in civitate Bakon» - unde trăiește ca un adevărat eretic, având pe lângă el pe un apostat din ordinul minorităților (adică un călugăr franciscan – s.n.)*”⁴.

Studiind o serie de documente emise în vremea lui Alexandru cel Bun, a urmașilor lui, dar și în timpul lui Ștefan cel Mare (exemplu: 6 octombrie 1408, 6.02.1431, 18.03.1432, 26.05.1435, 4.08.1447, 1449, 1456, 1458 și 1460) constatăm că Bacăul devenise un important centru comercial și vamal pentru zona de sud-vest a Moldovei, în secolele XV-XVI⁵.

În timpul domniei lui Ștefan cel Mare, Bacăul devenise reședință domnească, fiind un important centru economic și politic pentru Moldova acelor vremuri.

În scopul supravegherii atente, din punct de vedere strategic a zonei de sud-vest a Moldovei, Ștefan cel Mare organizează administrativ această parte a țării și stabilește aici reședința pentru fiul său cel mai mare, Alexandru (Alexăndrel). Astfel, în zona central-estică a orașului s-a ridicat complexul arhitectonic al Curții Domnești, format din: Casa voievodală, Turnul de apărare, Biserica domnească cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” („Precista”) și alte anexe.

Cercetările arheologice efectuate au scos la iveală vestigiile arhitectonice amintite (fundațiile casei voievodale și turnului de apărare) și numeroase piese tridimensionale: ceramică de uz casnic și ornamentală, piese meșteșugărești, arme, monede etc. La aceste documente scoase din „arhivele pământului” și documentele scrise existente, se adaugă și „memoria metalului” – adică medaliile, la realizarea cărora își „dau mâna” istorici, artiști plastici și gravori care prin măiestria lor reușesc să immortalizeze în duritatea metalului momente, evenimente, personalități sau monumente ale culturii și civilizației românești.

Despre acest fel de „documente” ce ne amintesc de Bacăul medieval ne propunem să vă atragem atenția în continuare. Este vorba despre medalii ce se referă la prima atestare documentară a Bacăului (3 exemplare diferite) și la Biserica „Precista” din Bacău (4 exemplare diferite), monument istoric din secolul al XV-lea, epoca lui Ștefan cel Mare.

1. În anul 1991, la împlinirea a 500 de ani de la tâmosirea (sfînțirea) Bisericii Precista din Bacău, Societatea Numismatică Română – Filiala Bacău a bătut o medalie comemorativă. Medalia (fig. 2), executată la Monetăria Statului, are diametrul de 60 mm, este lucrată din argint 800‰ și a fost gravată de C-tin Dumitrescu. Medalia are pe avers, în centru, bustul voievodului Alexandru în semiprofil spre dreapta, încadrat de anii 1490-1496; totul în cerc perlat; sub bust, în partea stângă, se află inițialele gravorului C.D. Sus, semicircular, este gravat numele voievodului: ALEXANDRU VOIEVOD, jos, tot semicircular, de la stânga spre dreapta: FIUL LUI ȘTEFAN CEL MARE DOMNUL MOLDOVEI. Reversul prezintă central Biserica Precista într-un cerc perlat, întrerupt de textul: S.N.R –

⁴ Ibidem, p. 43.

⁵ Ibidem, p. 45.

SECȚIA BACĂU (emitentul). Circular, legenda: +1491 BISERICA PRECISTA 1991+500 DE ANI DE ATESTARE DOCUMENTARĂ.

2. Tot în anul 1991, Muzeul de Istorie și Filiala Bacău a S.N.R au emis o altă medalie, prilejuită de aniversarea a 500 de ani de existență a Bisericii Precista din Bacău.

Lucrată din tombac și aluminiu eloxat, cu diametrul de 75 mm, medalia⁶(fig. 3) a fost realizată la Monetăria Statului de către gravorul C-tin Dumitrescu.

Pe aversul medaliei, central, stânga și dreapta sunt busturile lui Alexandru Voievod, fiul lui Ștefan cel Mare, și a lui Ștefan cel Mare, orientate față în față. Între busturi, se observă un document ferecat cu sigiliul domnesc. Circular, este gravat textul în limba slavonă: IO ALEXANDRU VOIEVOD, FIUL LUI ȘTEFAN VODĂ, DOMNUL MOLDOVEI 7000 (1491). Central, pe reversul medaliei, este prezentată Biserica Precista încadrată sus, în stânga, de Sterna Moldovei, iar în dreapta un scut cu harta Moldovei pe care apare „marcat” municipiul Bacău; sub biserică, apare pe două rânduri textul: PRECISTA – BACĂU/1491-1991. Circular, se observă legenda: 500 DE ANI DE ATESTARE DOCUMENTARĂ A CTITORIEI MUȘATINE. SOCIETATEA NUMISMATICĂ ROMÂNĂ – SECȚIA BACĂU.

3. În anul 1996 s-au comemorat 500 de ani de la trecerea la cele veșnice a lui Alexandru Voievod (Alexăndrel), ctitorul Bisericii Precista din Bacău. Cu acest prilej a fost bătută o medalie din tombac, cu diametrul de 60 mm. Piesa⁷(fig. 4), realizată la Monetăria Statului, avându-l ca gravor pe Vasile Gabor, se prezintă astfel:

Av. (avers). Încadrat într-un cerc mărginit de vrejuri stilizate, în mijloc – bustul voievodului Alexăndrel în semiprofil spre stânga, cu coroană pe cap, păr lung pe umeri; în mâna stângă ține o cruce cu două brațe, iar mâna dreaptă ridicată, simbolizează credință și pace. Această reprezentare este reprodușă după epitrahilul de la Putna. Sub bust sunt trecuți anii 1496-1996, iar circular, legenda: ALEXANDRU VOIEVOD FIUL LUI ȘTEFAN CEL MARE.

Rv. (revers). Central – Biserica Precista văzută dinspre răsărit; sub ea, anul ctitoririi – 1491; semicircular, sus, legenda: BISERICA PRECISTA CTITORIA LUI ALEXANDRU; jos, tot semicircular: 500 DE ANI DE LA TRECEREA LUI ÎN ETERNITATE.

4. O piesă importantă a fost realizată de către S.N.R – Secția Bacău, în anul 2004, cu ocazia sărbătoririi anului „Ștefan cel Mare și Sfânt”. Este vorba de o plachetă⁸(fig. 5) din tombac cu dimensiunile de 50/80 mm, executată la Monetăria Statului. Compoziția artistică de pe avers-revers a fost realizată de graficianul Nicolae Surlaru din Bălți – Republica Moldova, iar machetarea și gravarea de artistul Costin Comănescu din București.

Mesajul transmis de compoziția artistică a plachetei ne invită la o „drumeție” în timp, poposind în epoca de glorie a Marelui Voievod Ștefan.

Av. (avers). În plan central se află Biserica Precista din Bacău, apoi Ștefan cel

⁶ Complexul Muzeal „Julian Antonescu” Bacău. Colecția I. Dogaru, inv. 34070 (În continuare: CMIA).

⁷ CMIA, Secția Istorie, inv. 34867.

⁸ Idem, inv. 34863.

Mare în genunchi închinând noua sa ctitorie de pe Trotuș – Biserica din Borzești, Maicii Domnului care coboară pe pământ printre nori pentru a primi ofranda, dând ascultare rugăciunii sale: „Primește Doamne jertfa robului tău «întru rugă sieși și întru pomenirea răposaiților înaintașilor și părinților lor»”. Ruga sa este primită prin binecuvântarea Tatălui Ceresc care, într-o formă invizibilă, trimite Harul Său Divin pe pământ sub forma unui fascicol de raze luminoase, ca lucrare a Duhului Sfânt, simbolizat prin pasărea sfântă – Porumbelul – ce a fost martor la Botezul Domnului, ca al III-lea personaj al Sfintei Treimi. În plan îndepărtat se zăresc cele două cetăți: Cetatea Neamțului și Cetatea Albă, importante puncte strategice de apărare a Moldovei.

Rv. (revers). Este ilustrată scena din interiorul Cetății de Scaun a Sucevei care marchează apropierea sfârșitului vieții voievodului: voievodul în pat, înconjurat de Sfatul Țării Moldovei, stabilește succesiunea la domnie a fiului său Bogdan.

Următoarele trei exemplare de medalii au menirea de a oferi informații despre prima atestare documentară a Bacăului, ca așezare urbană, prezentându-se astfel:

1. Medalia „Jubileu 585”⁹ (fig. 6) a fost bătută în anul 1993 de către Muzeul de Istorie „Iulian Antonescu” Bacău. A fost executată la Monetăria Statului, din tombac, cu diametrul de 60 mm, fiind gravată în metal de C-tin Dumitrescu.

Medalia prezintă pe avers, central, bustul voievodului Alexandru cel Bun cu coroană pe cap, privit din față. Sub bust, dreapta, apare numele gravorului. Circular, legenda: ALEXANDRU CEL BUN; lujeri de plante, apoi anii domniei: 1400-1432.

Pe revers, central, Stema Municipiului Bacău: scut având în cartierul superior un cerb alergând spre stânga, în fața lui un brad, în spate doi brazi; în cartierul inferior „Maica Domnului” – „Ocroitoarea Bacăului” – cu mâinile ridicate, simbolizând credința și pacea; deasupra scutului sunt 7 (șapte) turnuri de cetăți, iar pe lateral anii: 1408 (anul primei atestări documentare)-1993 (anul aniversării). Sus, semicircular – BACĂU; jos, semicircular: JUBILEU 585; între cuvintele din legendă se pot observa ramuri de lauri.

2. Medalia „591 de ani de la prima atestare documentară a Bacăului”¹⁰ (fig. 7)

Medalia este din argint 800%, cu diametrul de 50 mm; a fost executată la Monetăria Statului și a fost bătută de Muzeul de Istorie „Iulian Antonescu” Bacău în anul 1999, și se prezintă astfel:

Pe avers, în centru, peste stema județului Bacău, apare Palatul administrativ – monument istoric care adăpostește principalele instituții locale ale statului: Prefectura și Consiliul Județean; circular, între două cercuri, nu este prezentată legenda: 591 DE ANI DE LA PRIMA ATESTARE DOCUMENTARĂ A BACĂULUI.

Reversul are în plan central bustul marelui arheolog Vasile Pârvan în profil, ușor spre stânga; sub bust, pe două rânduri: VASILE PÂRVAN/1882-1927; circular, între două cercuri, legenda: SIMPOZIONUL NAȚIONAL „VASILE PÂRVAN” Ediția a XXXIII-a BACĂU 6-7.10.99.

3. Medalia jubiliară „BACĂU, 1408-2008, 600 de ani de la prima atestare

⁹ Idem, inv. 34804.

¹⁰ Idem, inv. 34708.

documentară” (fig. 8)

Cu prileji aniversării a 600 de ani de la prima atestare documentară a Bacăului, ca aşezare urbană, Primăria Municipiului Bacău a băut o medalie jubiliară lucrată din argint şi tombac. Compoziţia artistică de pe avers şi revers a fost realizată de artistul băcăuan Eugen Grigore. Piesa pe care o descriem are diametrul de 60 mm şi este din tombac.

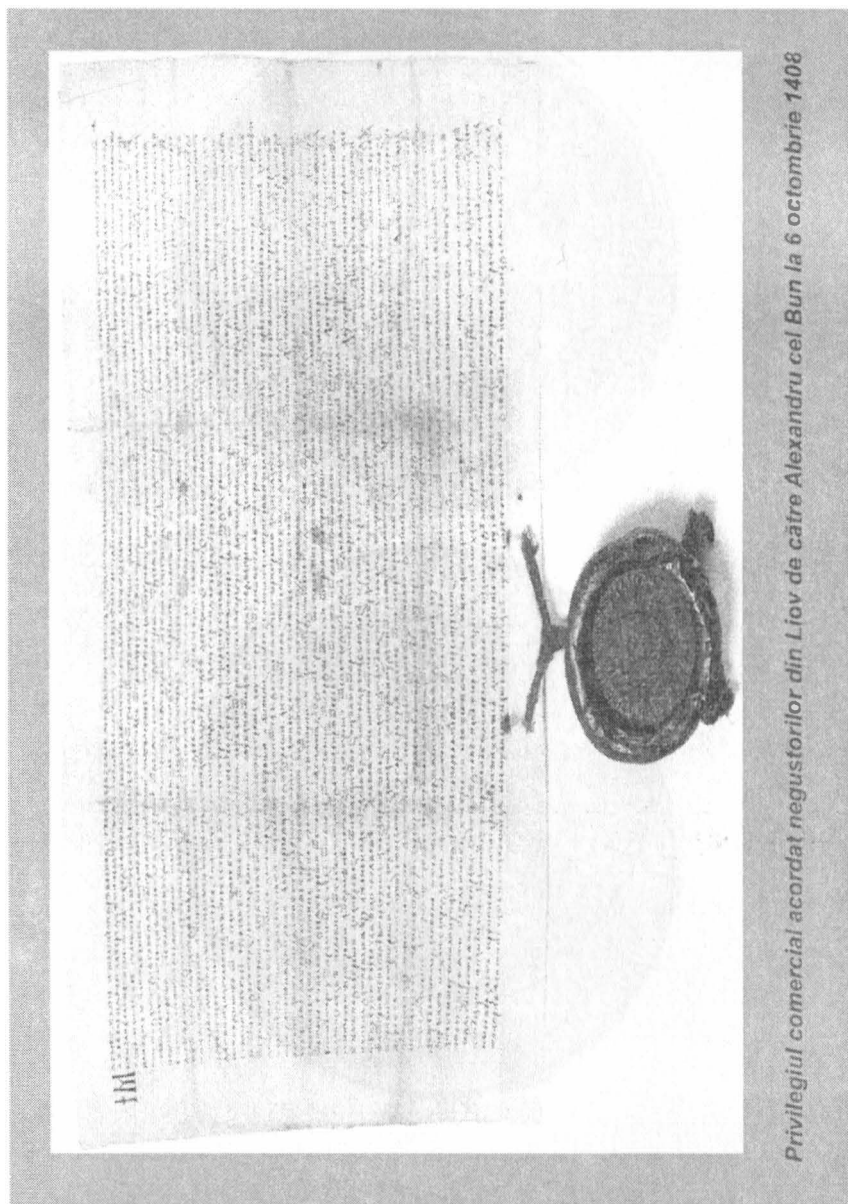
Aversul medaliei prezintă în plan central bustul domnitorului Alexandru cel Bun, în profil uşor spre stânga, având în faţă anii domniei: 1400-1432 (suprapuşi), iar în spate Stema Moldovci. Semicircular apare legenda: IO ALEXANDRU VOIEVOD, DOMN A TOATĂ ȚARA MOLDOVEI, între două cercuri.

Pe revers apare în prim plan silueta Bisericii Precista – monument istoric peste care, în stânga, este „plasată” Stema Municipiului Bacău. În actuala variantă stema o are pe Maica Domnului – „Ocroitoarea Bacăului” – în plan superior, iar în plan inferior cerbul alergând printre brazi. În partea dreaptă, jos, se află legenda: BACĂU/1408-2008. Semicircular, în partea de sus, este următoarea legendă: 600 DE ANI DE LA PRIMA ATESTARE DOCUMENTARĂ.

Considerăm că aceste „documente” din metal, care sunt adevărate opere de artă, ne oferă multe informaţii istorice, dar, în acelaşi timp, ne îndeamnă să admirăm frumuseţea lor artistică, minuţiozitatea şi ingeniozitatea gravurilor în redarea cât mai corectă a „tematicii” propuse iubitorilor de istorie şi artă.

La ville médiévale de Bacău reflétée dans les médailles Résumé

Les auteurs font une brève présentation des quelques documents des archives corroborées aux resultants des recherches archéologiques concernant le développement de la ville de Bacău pendant le Moyen Âge. Ils présentent quelques médailles qui font référence à la première attestation documentaire de la ville de Bacău (6 octobre 1408), ainsi qu'à la foundation de l'église de „Precista” (1er janvier 1491), monument historique de l'époque d'Etienne le Grand.

Privilegiul comercial acordat negustorilor din Liov de către Alexandru cel Bun la 6 octombrie 1408

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

Fig 8